

Synpunkter på brottsligheten i Sverige

Av länsåklagare KLAS LITHNER

År 1964 utkom det av docent Joachim Israel redigerade sociologiska samlingsverket „Sociala avvikelser och social kontroll“ (Almqvist & Wiksell, Stockholm). Verket är enligt utgivarens inledning avsett att med utgångspunkt från Mertons teorier i vidsträckt mening behandla det avvikande beteendets problem.

Ett omfattande kapitel, nr 8, var författat av docent Harald Swedner, Lund, och behandlade Brottsligheten i Sverige. Redan vid min första genomläsning av boken väckte det i övrigt värdefulla kapitlet min uppmärksamhet på grund av ett antal felaktigheter, som möjligen kunna förklaras av att författaren är sociolog och icke jurist eller kriminolog. Boken har nu utkommit i en andra, omarbetad upplaga (1968). Enligt utgivarens inledning har bl. a. detta kapitel, som nu omfattar sid. 186—279, omskrivits och innehåller nu de senast tillgängliga siffrorna. Då en stor del av de tidigare felaktigheterna kvarstå och nya sådana tillkommit, har jag därför velat kritiskt granska kapitlet, bl. a. med tanke på att boken kan komma att användas som lärobok.

I avsnitt 8.1, Brottslighetens omfattning. Felkällor i tillgänglig information, sägs på sid. 188: „I „Kriminalvården“ och vissa andra publikationer kan man få reda på hur många personer som under ett år blivit berövade sin frihet för längre eller kortare tid på grund av kriminellt eller asocialt beteende. Se tabell 8.2.“ Tabellen följer på sid. 189. Den är emellertid oenhetlig såtillvida att den upptager både frihetsberövanden, som utgöra straff eller skyddsåtgärd, provisoriska frihetsberövanden under förundersökning och administrativa frihetsberövanden. Dessutom saknas sju kategorier, nämligen

1) anhållna,

2) i förvarisarrest tagna krigsmän,

3) personer, som jämlikt RB 24:3 äro föremål för övervakning på anstalt. Dessa kunna utgöras av tre kategorier av för brott misstänkta personer, nämligen

A) på kroppssjukhus intagna sjuka eller skadade personer,

B) på sjukhus intagna havande kvinnor eller kvinnor, som nyligen fött barn,

C) på ungdomsheim eller andra anstalter intagna personer under 18 års ålder.

4) ungdomar som jämlikt 33 § 1 st. barnavårdslagen tagits i förvar av polismyndighet,

5) ungdomar som jämlikt 37 § samma lag omhändertagits för utredning under högst två veckor genom beslut av barnavårdsnämnd eller dess ordförande och förvaras av polismyndighet,

6) psykiskt abnorma personer, som på grund av brott intagits på eller återtagits till mentalsjukhus eller annan därmed jämför- lig anstalt, oberoende av om åtal senare följer eller ej,

7) personer som i samband med skyddstillsyn ådömts behandling i tillsynsanstalt jämlikt BrB 28:3.

De fem första kategorierna äro alltså frihetsberövanden under förundersökningsstadiet.

Vad angår de sju ovannämnda kategoriernas antal, har uppgift ej kunnat erhållas beträffande grupperna 2—5.

Beträffande anhållna kan som jämförelse nämnas att dessa under 1968 enligt Riksåklagarens arbetsstatistik voro 12.992 personer. För många av dem var frihetsberövandet givetvis mycket kort, men i varje fall för de 5.458 eller 42 % som begärdes häktade kunde det bli mera långvarigt. Beträffande anhållningstidens längd framgår det av en undersökning som jag gjort av 1410 fall från Göteborgs stad för år 1960, att beslutet om försättning på fri fot eller om häktningsframställning skall ske i genomsnitt meddelades dagen efter anhållningsbeslutet¹). Därefter får man i genomsnitt räkna med en dag från häktningsframställningens avsändande från åklagarmyndigheten till dess ankomst till domstolen. Tiden mellan sistnämnda tidpunkt och häktningsförhandlingen har blivit föremål för en undersökning av 316 fall vid Stockholms rådhusrätt under 1967. Denna visar att häktningsförhandlingen i genomsnitt hölls på mellan fjärde och femte dagen från att framställningen inkom till domstolen²). Genomsnittliga längden av frihetsberövandet från gripande till häktningsförhandling kan sålunda antagas bli ungefär åtta dygn, om man räknar med några timmar eller ett halvt dygn från gripandet till anhållandet.

Den sjunde och sista gruppen var under 1965 571 personer enligt tabell 8.14 på sid. 212. I tabell 8.2 finns en egendomlig skillnad mellan två olika kategorier, som beror på ett missförstånd. Formen för frihetsberövandet uppges för åren 1961 resp. 1965 som häktade för brott 5.187 resp. 5.844, medan 519 resp. 482 uppgavs som häktade i samband med förundersökning. Det är allt-

1) Se *Lithner*, Åklagararbetet och åklagarrollen (Kriminalvetenskapliga Institutets skriftserie n:r 4, Stockholm, 1963, stenc.) s. 19—20.

2) Se *Olof Egerstedt*, Några frågor rörande häktning s. 19. Uppsats i tillämpade studier i processrätt i Uppsala, 1968, stenc.

så sistnämnda beteckning, som beror på ett missförstånd. Om man nämligen går till källan „Brottsligheten 1965“ (SOS) tabell 4 sid. 59 angående intagningar i fångvårdsanstalt under 1965, finner man visserligen en uppdelning av de häktade på „ej undersökningsfall“ och „undersökningsfall“ med ovanstående siffror. Sistnämnda kategori har dock inte med förundersökning att göra utan upptager sådana häktade, beträffande vilka beslut meddelats om rättspsykiatrisk undersökning resp. läkarundersökning jämlikt 7 § personundersökningslagen.

Beträffande den felkälla som består i bristande insikt om att gärningen är brottslig, nämnes på sid. 189, att det är liktydigt med förskingring att den som köpt en radioapparat på avbetalning, säljer den innan den är helt betald. Ur straffrättslig synpunkt är detta emellertid ingen förskingring utan ett betydligt lindrigare brott, nämligen olovligt förfogande. För att gärningen skall vara brottslig, kräves dessutom att försäljningen skall ha skett med äganderättsförbehåll. Slutligen kräves för allmänt åtal, att detta av särskilda skäl skall vara påkallat ur allmän synpunkt, vilket medför att sådana gärningar praktiskt taget aldrig bli föremål för åtal och att i de flesta fall ej ens förundersökning sker³).

Tabel 84, Intervjuuppgifter om brott, på sid. 192 refererar fyra nordiska intervjuundersökningar om dold brottslighet. Som den sista av kategorierna upptages „Juris studerande i Göteborg som angav brott begångna fram till 15—17-årsåldern (N 125)“ med följande kategorier:

Typ av brott				
Knycka frukt	Snatteri i hemmet	Butiksstöld	Stöld av motorfordon	Inbrott
75 %	41 %	26 %	3 %	1 %

Den riktiga beteckningen skall vara „Manliga medicine kandidater i Göteborg före gymnasietiden (N = 126)“ med följande kategorier:

Knyckt frukt	Snattat pengar i hemmet (alltså enbart pengar)	Snattat eller stulit (alltså ej enbart i butik)	Tagit utomstående motorfordon	Deltagit i inbrottsstöld (alltså ej endast inbrott)
76 %	41 %	26 %	3 %	1 % ⁴)

³) Jämför RÅ:s cirkulär nr 96, den 24/5 1960, om tillämpning av 22 kap. 4 § strafflagen i samband med avbetalningsköp s. 5—6.

⁴) Se källan, som är en artikel av *Hans Forssman* och *Carl-Fredrik Gentz*, Kriminalitetsförekomsten hos presumtivt ostraffade, NTFK 1962: 318—324. Tabellerna återfinnas på sid. 321.

På sid. 193 talas vidare om „överrapportering“, d. v. s. att anmälningar göras om gärningar, som antingen aldrig förövats, eller som ej äro brottsliga. Vidare säges beträffande år 1960: „Nästan hälften av de uppklarade anmälningarna för mordbrandsbrott och ämbetsbrott visade vara oberättigade (till den senare gruppen hörde bl. a. tjänstemissbruk och tagande av muta)“. Om man emellertid går till grundmaterialet, d. v. s. „Brott som kommit till polisens kännedom 1960“ (SOS) tabell F sid. 15, finner man att här angivits 42,8 % som „fall som icke befunnits vara brott bland de under året uppklarade fallen“, d. v. s. där de objektiva förutsättningarna för brott saknas. Beträffande beteckningen „mordbrandsbrott“ motsvarar detta i nämnda statistik 19 kap. SL med rubriken Allmänfarliga brott, vilka i sin tur uppdelas i mordbrandsbrott och övriga brott. Antalet uppklarade sådana var under 1960 96 resp. 1.104 enligt samma publikation, tabell 2 s. 30—31, varför den första kategorin var av mycket liten talmässig betydelse. Bland den senare gruppen dominerer helt allmänfarlig vårdslöshet jämlikt SL 19:5 i form av vårdslöshet med eld (sängrökning, strykjärn m. m.). Beträffande sistnämnda grupp leda visserligen en mycket stor del av förundersökningar till att gärningarna ansetts ej vara brott. Anledningen att förundersökning inletts har dock i nästan alla fall varit icke en oberättigad anmälan från en privatperson, utan ett rutinemässigt meddelande från brandkåren till polisen om uttryckning i anledning av brand. Förhållandet är ungefär motsvarande beträffande ämbetsbrotten, där ett försvinnande fåtal av anmälningarna gälla tjänstemissbruk, brott mot tystnadsplikt och tagande av muta, och där det allt dominerande brottet är tjänstefel. Att så många anmälningar om tjänstefel av åklagare bedömas gälla gärningar, som ej äro brott, är välbekant för envar, som haft att handlägga sådana ärenden. Som docent Ulf Cervin framhållit i en radiorecension av JO:s senaste ämbetsberättelse, är det en av svenska folkets heligaste och käraste rättigheter att polis- eller JO-anmäla tjänstemän, så fort man anser sig illa eller felaktigt behandlad, utan att riskera någon påföljd. Den publicitet som dessa anmälningar ofta få, stimulerar också till nya anmälningar. Att de anmälda gärningarna ansetts ej vara brott, behöver emellertid ej betyda att anmälan är oberättigad ur anmälarens synpunkt på grund av allmänhetens oförmåga att förstå särskilt förvaltningsförfarandet. Till anmälningar om ämbetsbrott återkommer jag i det följande vid behandlingen av brottsligheten i olika åldersgrupper på sid. 245.

På flera ställen i uppsatsen behandlas „skatteförbrytelser“, och om dem lämnas uppgifter, som äro både motsägande, vilseledande och oriktiga. Sålunda säges i tabell 8.5, Fördelning av vanliga brottskategorier, på sid. 197 beträffande skatteförbrytel-

ser, att antalet som kommit till polisens kännedom är okänt, då det inte är medtaget i polisstatistikens uppgift om sådana brott, men att 18.000 personer 1964 fällts till ansvar för detta brott resp. erhållit åtalseftergift enligt „Brottsligheten 1964“. Att uppgifter saknas i „Brott som kommit till polisens kännedom“ 1964 är felaktigt. Av tabell 1 sid. 4—5 framgår att antalet sådana brott var 5.099. Av skäl som framgår i det följande, nämner jag här, att antalet brott mot uppbördsförordningen enligt samma tabell utgjorde 3.408 eller för båda grupperna tillsammans 8.507. Antalet 18.000 personer förefaller dessutom mycket högt. Uppgiften att i denna summa ingår åtalseftergifter förefaller också förvånande, då åtalseftergift för brott mot skattestrafflagen av hänsyn till den allmänna laglydnaden icke anses böra förekomma. I tabell 8.6, Antal brott som 1964 kommit till polisens kännedom indelade i brottskategorier, på sid. 199 uppgives antalet brott mot skattelagstiftningen (alltså en annan beteckning) vara 5.954. Som källa uppgives „brott som kommit till polisens kännedom 1964“ (SOS), trots vad som sades i motsatt riktning i närmast föregående tabell. Att 18.000 personer skulle ha dömts eller fått åtalseftergift på grund av 5.954 brott, som kommit till polisens kännedom under samma år är dessutom otroligt, då brott mot skattelagstiftningen äro typiska „enmansbrott“. Tabell 8.7, Antal till ansvar fällda indelade efter brottskategori enligt kapitel i strafflagen, på sid. 200 upptager fortfarande som källa „Brottsligheten 1964“, men här uppges antalet till ansvar fällda för skatteförbrytelser under 1964 till 15.107. Att mellanskillnaden till siffran 18.000 i tabell 8.5, eller 2.893 personer, skulle ha erhållit åtalseftergift är otroligt. Förklaringen till den höga siffran finner man emellertid i ett diagram på sid. 226, som visar att antalet personer som fällts till ansvar för skattelagsbrott (inklusive uppbördsförordningen) under perioden 1950—64 stigit från cirka 700 till cirka 4.000. Att döma av diagrammet, kan antalet till polisens kännedom komma brott 1964 däremot mycket väl ha varit den i texten uppgivna siffran 5.954, vilket dock ej stämmer med statistiken. Det viktiga är emellertid att brotten mot uppbördsförordningen ingå i begreppet „skatteförbrytelser“, vilket är synnerligen missvisande. Brotten mot skattestrafflagen stå nämligen till sin karaktär närmast ett bedrägeri mot statsverket, medan brotten mot uppbördsförordningen, som äro betydligt flera, påminna om både förskingring från statsverket och vårdslöshet mot borgenärer. Dessutom ha många av dem tillkommit i en nödsituation, där en arbetsgivare ansett sig tvungen att använda sina ringa kontanta medel till löner och materialinköp för att kunna fortsätta sin rörelse och därför åsidosatt sin tvångsvis ålagda skyldighet som „skattemas“ åt statsverket. För att återkomma till frågan om antalet personer, som år 1964 fällts till ansvar för

brott mot skattestrafflagen resp. upphördsförordningen, framgå dessa icke av „Brottsligheten“, där domar för brott mot specialstraffrätten sammanförts till en grupp, men en viss ledning får man av uppgifterna i „Brott som kommit till polisens kännedom“ 1964. Antalet till polisens kännedom komma under år 1964 upplklarade brottsfall minus antalet fall, som befunnits icke vara brott, var enligt tabell 8 sid. 14—15 i nämnda publikation för dessa båda kategorier 4.602 resp. 3.727 eller tillhoppa 8.329. Vidare upptager tabell 8.6 antalet brott mot författningar angående rusdrycker och öl (inkl. lönnbränning), som kommit till polisens kännedom under 1964, till 3.500. Att lönnbränning särskilt nämnts, kan giva intrycket att detta är ett brott av betydelse. Så är emellertid icke fallet, utan i denna kategori dominerar helt och hållet brotten mot rusdrycksförsäljningsförordningen, d. v. s. främst sprillangning och därefter olovligt tillhandagående med anskaffning av rusdrycker åt den, som ej själv är berättigad att göra inköp, eller anstiftan därtill.

Tabell 8.8, Indelningen av brott efter bestraffningsart, på sid. 201 upptager en sammanställning av ett antal brott efter maxi- och minimistraffen i brottsbalken. I tabellen användes brottsbalkens kapitel- och paragrafbeteckningar, men rubriken SL i stället för BrB. På sid. 203—204 talas vidare om gällande regler i lagen om straffregister (från år 1900), som återgivas, varefter det säges, att fr. o. m. den 1. 7. 1963 gäller en ny lag om allmänt straffregister, där i huvudsak samma brott antecknas som i det tidigare förda straffregistret. Det avgörande är dock icke brotten utan att vederbörande dömts till viss påföljd, oberoende av brottets art. Dessutom föreligger den betydande skillnaden att följande domar, som skulle antecknas i straffregistret jämlikt § 1 p. i 1900 års lag, ej skola antecknas i kriminalregistret:

- 1) återfallsgrundande domar på (minst 60) dagsböter för för-
mogenhets- eller förfalskningsbrott,
- 2) domar på dagsböter, som ådömts med tillämpning av SL
5:2, som behandlade straffnedsättning beträffande brott av per-
son under 18 år, för brott, varå kunde följa straffarbete,
- 3) domar på dagsböter med tillämpning av SL 5:6, som be-
handlade straffnedsättning beträffande „förminskat tillräkne-
liga“ personer.

Det är sålunda tre viktiga och delvis omfattande kategorier som uteslutits. I anslutning till redogörelsen för det allmänna kriminalregistret hade det också varit av värde med upplysning om antalet registrerade personer och årliga registreringar, när uppgifterna avföras ur registret och de långt komna planerna på

Rättsväsendets Informationssystem (RI)⁵). Vidare hade det varit av värde med ett omnämnande av de andra register i vilka man kan bli registrerad på grund av brott eller misstanke därom, nämligen centralt och lokalt polisregister, kontrollstyrelsens register över alkoholbrottslighet, generaltullstyrelsens register över smugglingsbrott samt länsstyrelsernas körkortsregister. Tabell 8.14, Antal avrättade och antal intagna fångar 1836—1964, på sid. 212 innehåller uppgifter även för 1965. En av rubrikerna är „Antal nykomna som dömts till förvaring“, och denna kolumn förekommer fr. o. m. 1954. År 1955 upptar inget fall av denna kategori, men sedan förekomma åter årliga uppgifter för perioden 1956—65. Tabellen är emellertid felaktig i följande avseenden:

1) Internering ådömdes i ett visst antal fall fr.o.m. 1928 t.o.m 1950 och borde alltså ha upptagits som en särskild kolumn⁶). Den siste av dessa utskrevs under 1957⁷).

2) Förvaring ådömdes varje år fr.o.m. 1928⁸).

3) Även 1955 dömdes 219 personer till förvaring⁹).

4) Fr.o.m. 1965 byter den tidigare förvaringen namn till internering, sedan den tidigare interneringen blivit obsolet¹⁰). Som komplettering till tabellen säges på sid. 214 att antalet nytillkomna internerade år 1964 och 1965 var 446 och 638. Beteckningen internerade beträffande 1964 skall vara förvarade liksom i tabellen.

Beträffande dem som dömts till ungdomsfängelse säges på samma sida att straffminimum är ett års anstaltsvistelse. Jämlikt BrB 29:4 föreligger emellertid möjlighet till tidigare överförande till vård utom anstalt, om särskilda skäl äro därtill. Om praxis kan numera nämnas att enligt en under 1968 utarbetad redogörelse, som dock saknar statistik, är „riktpunkten“ beträffande

⁵) Se bil. 4 till 1969 års statsverksproposition sid. 1, 9—10 och 16—18.

⁶) Se *Nils Beckman*, Studier över brottsligheten och dess bekämpande i Sverige (1947) s. 183 jämte Interneringsnämndens årliga redogörelser, återgivna i Svensk Juristtidning och t. o. m. 1953 med kumulerade siffror.

⁷) Se årsredogörelsen i SvJT 1957:361.

⁸) Se *Beckman* s. 165 jämte nämnda årsredogörelser.

⁹) Se årsredogörelsen i SvJT 1956:541.

¹⁰) Se i övrigt om detta avsnitt *Ivar Strahl*, Om förvaring och internering (s. 186—188 och 196) och Statistiska uppgifter (s. 325) samt *Hardy Göranson*, Om behandlingen av de i fångvårdsanstalt intagna (s. 349—350 och 393—395) i *Strahl* m. fl., Om påföljder för brott, 2. uppl., 1955.

normalfall tio månader, men kortare tid kan förekomma¹¹). Vidare säges: „för fängelsefångar och straffarbetsfångar gäller dessutom att det utdömda straffet i regel avkortas med från en sjättedel till en tredjedel genom villkorlig frigivning“. Jämlikt BrB 26:6 kan villkorlig frigivning dock, om särskilda skäl föreligger, äga rum, redan när halva strafftiden, dock minst fyra månader, avtjänats¹²). Några „straffarbetsfångar“ ha dessutom icke funnits fr.o.m. 1965, då tidigare ådömt straffarbete enligt BrP 9 § automatiskt övergick till fängelse under lika lång tid, medan den under strafflagens tid gällande förvandlingsregeln innebar att straffarbete motsvarade fängelse under dubbelt så lång tid jämlikt SL 4:6 1 st. Än vidare säges i not 1 på samma sida att den genomsnittliga längden av fängelsevistelsen för dem som dömes till livstids straffarbete efter förvandling till tidsbestämt straff genom nåd blir omkring 10—13 år. Härom uppger Alvar Nelson i en annan uppsats i samma samlingsverk, att benådningen i allmänhet sker efter 5—15 år frihetsberövande och att år 1966 ingen livstidsfånge finnes dömd före 1959¹³). Under 1967 fingo två livstidsfångar, som börjat straffverkställigheten 1959, och en som börjat den 1960, straffen förvandlade till bestämda¹⁴). Som kommentar till tabell 8.19, Antal personer som avlidit på grund av mord, dråp eller uppsåtlig misshandel, säges på sid. 219: „Barnen under ett års ålder i tabell 8.19 kan antas ha avlidit till följd av barnamord“. Eftersom tabellen är byggd på dödsorsaksstatistiken förefaller mig uttalandet alltför kategoriskt i avsaknad av uppgifter om de dödade barnens ålder och vem som dödat dem. Barnamord kunde nämligen jämlikt SL 14:22, som gällde t.o.m. 1964, endast förövas av moder, som blivit havande av olovlig blandelse, och som vid födelsen eller därefter uppsåtligen dödat sitt foster. Perioden „vid födelsen eller därefter“ innefattade en mycket kort tidrymd. Vid införandet av brottsbalken, då brottet omdöptes till barnadråp, utvidgades den privilegierade perioden och den nya lydelsen i BrB 3:3 blev „vid födelsen eller eljest å

¹¹) Se De centrala nämndernas praxis: Ungdomsfängelsenämnden, Krifa 1967 nr 2 s. 9—11.

¹²) Av en redogörelse för övervakningsnämndernas praxis inom södra kriminalvårdsråjongen som lämnades vid en konferens i Malmö den 16—17/5 1968, framgår att praxis är mycket växlande. Om försöken att få en mera enhetlig praxis se *Einar Ruda*, Ur Kriminalvårdsstyrelsens petita för 1968/69, Krifa 1967 nr 3 sid. 15.

¹³) Se *Nelson*, Rättsmyndigheterna och brottsligheten s. 182 i Sociala avvikelser och social kontroll.

¹⁴) Se „Brottsligheten 1967“ s. 26—27.

tid då hon på grund av nedkomsten befinner sig i upprivet sin-
nestillstånd eller eljest i svårt trångmål“. Motiven uttala, att med
denna utvidgning kan numera avses tiden upp till någon må-
nad¹⁵). Det är sålunda felaktigt att jämställa barnamord, som
endast kunde förövas av vissa kategorier av mödrar upp till
någon vecka efter födelsen, med allt uppsåtligt dödande av eller
misshandel med dödlig utgång mot barn upp till ett års ålder,
förövad av vilken person som helst. I sistnämnda kategori ingå
bl. a. de nu så aktuella fallen „the battered child-syndrome“ där
brottet förövats av moderns fästman, som ej är barnets far.

Avsnitt 8.6.2 behandlar tidstrender för andra brott (än mot
liv) sedan år 1950. Dessa indelas i olika kategorier allt efter sin
förändring. Bland de brott som ökat i markerad grad under de
senaste femton åren nämns på sid. 222 skattelagsbrotten. Dia-
grammet återgives på sid. 226 och har tidigare behandlats av mig.
Som kommentar härtill säges på sid. 227: „Det ökade antalet
brott mot skattelagstiftningen är troligen — åtminstone delvis —
en följd av den intensifierade taxeringskontrollen under senare
år“. Som jag tidigare framhållit, äro dock brotten mot skatte-
strafflagen en minoritet jämfört med brotten mot uppbördsför-
ordningen. Frånsett resultaten av Riksskattenämndens razzior i
speciella brancher, t. ex. de s.k. minkmålen, gälla dessutom
majoriteterna av brotten mot skattestrafflagen enkla löntagar-
deklarationer, där misstanken framkommer genom arbetsgivar-
nas kontrolluppgifter¹⁶). Att brotten mot uppbördsförordningen
ökat starkt, beror å sin sida på dels det ökade antalet anställda,
för vilka arbetsgivaren är skyldig att innehålla och inbetala käll-
skatt, och dels kreditrestriktioner och kapitalbrist. Här polisan-
mäles dessutom automatiskt alla försumliga arbetsgivare, som ej
inbetala beloppet inom viss kort tid, av den lokala skattemyndig-
heten¹⁷).

På sid. 227—228 sägs: „För en lång rad brott är det inte möj-
ligt att urskilja någon klar tendens till ökning eller minskning
av brottsfrekvensen under åren 1950—1964 . . . Till de brotts-
grupper som varken ökar eller minskar i mycket påtaglig grad
hör . . . 21. Forskingringsbrott (SL 22)“. Diagram nr 21 beträf-
fande dessa brott på sid. 231, som endast gäller perioden 1957—
1966, upptar i motsats till alla andra diagram endast till polisens
kännedom komna brott, ej till ansvar fällda personer. Diagram-
met visar emellertid en stegring från cirka 10.000 1957 till något
över 12.000 1958, varefter en nedgång följer, som gör att åren

¹⁵) Se NJA II 1962 s. 95.

¹⁶) Se *Lithner*, Ett års skattebrott. Skattenytt 1968: 137—142.

¹⁷) Se *Lithner*, Samhällsutveckling och nya brottstyper, NTFK 1964:
18—24.

1959—63 ligga mellan 12.000 och 10.500. Sedan kommer en brant stegring åren 1963 till 1966 upp till 16.000 fall.

I avsnitt 8.7, Brottsligheten bland män och kvinnor, sägs på sid. 235—236 att „för vissa typer av brott är det självklart att endast männen kommer med i brottsstatistiken. Det gäller t. ex. . . brott av krigsmän“. Det finns dock åtskilliga kvinnor, som äro krigsmän enligt bestämningen av detta begrepp i kungörelsen den 19/11 1948 om innebörden i rättsligt hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman. Dit höra enligt 2 § 1 p. bl. a. läkare och tandläkare, vilka i och för sig kunna vara kvinnor, och jämlikt 2 och 3 p. viss frivillig och civil personal. I sistnämnda kategori kunna ingå stora grupper kvinnlig krigstjänstpersonal såsom lottor, bilkåristor, luftbevakningspersonal m. l. Följaktligen är det i och för sig icke uteslutet med brott av krigsmän, föröfvade av kvinnor, ehuru det dock är ytterst ovanligt, då majoriteten av dem äro frivilliga och de övriga ha tjänstemannaställning.

Avsnitt 8.8 behandlar „Brottsligheten i olika åldersgrupper m. m.“ Här sägs på s. 245 som förklaring till att gäldenärsbrottslingen ha sin högsta frekvens i åldersgruppen 30—39 år „som praktiskt taget förutsätter att den brottslige har lånat pengar för att bedriva någon form av affärsverksamhet, att han har kommit på obestånd, och att han i samband därmed gynnat sig själv eller någon av sina borgenärer på de andras bekostnad“. Det är visserligen riktigt, att gäldenärsbrott nästan uteslutande förövas av rörelseidkare, men i övrigt är beskrivningen långt ifrån exakt, när det gäller det näst vanligaste gäldenärsbrottet, nämligen vårdslöshet mot borgenärer. Det absolut vanligaste gäldenärsbrottet är dessutom bokföringsbrott, som förutsätter konkurs och ej enbart obestånd, och ej alls nämnts i sammanhanget. Beträffande frekvensen mellan gäldenärsbrotten inbördes framgår av „Kriminalstatistik 1967“¹⁸⁾ att 201 personer dömts till påföljd för gäldenärsbrott, därav 149 för bokföringsbrott, 34 för vårdslöshet mot borgenärer och endast 16 för övriga brott. Samma tendens framgår av en undersökning av ett mindre material från Göteborgs stad samt Göteborgs och Bohus län. Av de 58 personer som åren 1943—54 dömdes för gäldenärsbrott, hade 48 gjort sig skyldiga till bokföringsbrott, 15 till vårdslöshet mot borgenärer och 12 till dessa båda brott i förening. En analys av samtliga 976 domar i riket under åren 1943—53 för gäldenärsbrott visade att 20 % av de dömda gjort sig skyldiga till vårdslöshet mot borgenärer och 63 % till bokföringsbrott¹⁹⁾.

¹⁸⁾ Se Del 2. Domstols- och åklagarstatistik tabell 6 sid. 36—37.

¹⁹⁾ Se *Lithner*, Gäldenärsbrottslingar. Uppsats i praktisk filosofi vid Göteborgs Universitet, 1956, stenc., s. 21—22.

Om ämbetsbrotten, som ha sin största frekvens i samma åldersgrupp, säges vidare på samma sida, att de endast kan begås av den som innehar en befattning som statligt anställd ämbetsman. Det är emellertid endast en mindre del av de personer som jämlikt BrB 20:12 ha ämbetsmannans ansvar, vilka äro statstjänstemän. Dessutom ingå kommunaltjänstemän, delvis med ganska låga befattningar, statliga och kommunala förtroendemän med begränsat ansvar, tjänstemän i viss statsunderstödd eller -kontrollerad verksamhet samt alla krigsmän, även värnpliktiga, med lägst furirs grad. Det förekommer även fall, då ämbetsbrott kunna förövas av personer under 21 år, anställda vid post, järnväg eller tull, med kontors- eller kassatjänst eller nyblivna furirer. Som jag tidigare nämnt, äro vissa kategorier av personer med ämbetsansvar särskilt utsatta för att bli anmälda för tjänstefel, vilka sedan konstateras icke vara brott eller avskrivs på grund av bristande bevisning. För att giva en uppfattning om hur anmälningarna fördela sig, har jag gjort en sammanställning av samtliga anmälningar som under åren 1965—68 diarieförts hos länsåklagarmyndigheten i Blekinge län och Kronobergs län, och

Huvudgrupp	Undergrupp	Antal	Summa
Militär personal	Officerare	25	115
	Underofficerare	24	
	Underbefäl	58	
	Civilanställda	8	
Rättsväsen	Domare (länsåklagar- myndigheten obehörig)	2	58
	Åklagare	1	
	Polispersonal	50	
	Ordningsvakt	1	
	Utmättningsman	2	
	Kriminalvård	2	
Hälso- och sjukvård	Läkare	10	13
	Annan sjukvårds- personal	3	
Kommunal verksamhet	Socialvårdspersonal	4	22
	Övriga tjänstemän	2	
	Präst	3	
	Lärare	3	
	Förtroendeman	10	
Statlig verksamhet	Järnväg	2	6
	Post	2	
	Svensk Bilprovning	1	
	Statlig förtroendeman	1	
	Summa	214	214

som antingen gälla brott mot 20 kap. BrB eller i första rummet allmänt brott med åsidosättande av tjänsteplikt, i andra rummet tjänstefel, oberoende av hur grundlösa de må ha varit i det enskilda fallet.

Anledningarna att så många anmälningar mot militärpersonal förekomma är att inom mitt verksamhetsområde finnas Marinen i Karlskrona med flera underavdelningar, KA 2, F 17 och I 11. Dessutom synas anmälningar om tjänstefel automatiskt göras vid alla flyghaverier, alla grundkänningar, åtskilliga fall av förkommen materiel och åtskilliga kollisioner eller andra bilolyckor. Ett ytterst litet antal av anmälningarna av dessa kategorier leda till åtal. Bland de 214 anmälningarna förekommo endast 8, som gällde andra brott mot 20 kap. BrB än tjänstefel, nämligen 5 fall av tjänstemissbruk, 1 fall av brott mot tystnadsplikt och 2 fall av tagande av muta.

I samma avsnitt säges på sid. 246: "Mindre vanliga bland unga är dessutom sådana brott som förutsätter vissa „tekniska“ kunskaper: förfalskningsbrott, bedrägeribrott och förskingningsbrott". Detta uttalande är alltför kategoriskt, och man finner åtskilliga brott av dessa slag både bland 15-, 17- och 18—20-åringarna. Som vanliga typer kunna nämnas förfalskning av körkort, biljetter och legitimationshandlingar, bedrägliga beteenden av typen „plankning“, försäkringsbedrägerier vid „slaktning“ av motorcyklar och mopeder, checkbedrägerier samt förskingningar, förövade av springpojkar och bankbud.

I avsnitt 8.12, Brottslighetens lokala variationer, säges vidare på sid. 271 att det för en del brott är svårare att upptäcka någon regelmässighet i variationerna från län till län. Detta säges bl. a. gälla gäldenärsbrotten och skattelagsbrotten. Som en tänkbar orsak till nämnda svårighet anföres att endast en mycket liten del av de begångna brotten komma till polisens kännedom. Detta må väl vara riktigt beträffande skattelagsbrotten, men där tillkommer dessutom den differentierande faktor som utgöres av förste taxeringsintendenternas i de olika länen högst varierande anmälningspraxis, som Riksskattenämnden sökt göra mera enhetlig²⁰). Beträffande gäldenärsbrotten däremot har man skäl att räkna med större upptäcksprocent beträffande „stora“ konkurser eftersom 55 § konkurslagen stadgar skyldighet för förvaltaren att i sin förvaltarberättelse uttala sig i frågan, om gäldenären kan misstänkas för brottsligt förfarande mot sina gäldenärer. Om ett sådant uttalande gjorts, är konkursdomaren skyldig att översända förvaltarberättelsen till åklagaren, och det eventuella brottet kommer alltså automatiskt till dennes kännedom. Det är däremot ytterst ovanligt att förundersökning på grund av miss-

²⁰) Se i not 16 nämnda artikel sid. 138.

tanke om gäldenärsbrott inledes av annan anledning. Det råder emellertid stor skillnad mellan olika förvaltare både ifråga om deras juridiska kvalifikationer, deras opartiskhet i förhållande till gäldenären, vars biträde de ofta varit, och deras intresse för de straffrättsliga aspekterna på en konkurs. Det är säkert också skillnad mellan de förvaltare som äro specialister på sådana uppdrag och på sådana, som endast sporadiskt förordnas därtill. Även när det gäller rättens ombudsman och hans kontrollfunktioner, föreligga stora skillnader. Den verkliga osäkerheten inträffar emellertid först, när man kommer till de s.k. fattigkonkurserna. Här finns nämligen ingen förvaltare med skyldighet att bl. a. uttala sig i ovannämnda fråga, utan endast en god man med skyldighet att upprätta bouppteckning. Följaktligen finns det anledning att räkna med att ett betydande antal gäldenärsbrott dölja sig i fattigkonkurserna. Dessa komma endast i dagen i de enstaka fall där en borgenär gör anmälan till åklagaren, eller där åklagaren själv genomgår fattigkonkurserna för att se om det finns skäl att inleda förundersökning. Själv tillämpar jag detta system, och har i anledning därav påträffat klara brott av så allvarlig art som oredlighet mot borgenärer, men detta torde vara mindre vanligt²¹⁾.

I det föregående ha framförts ett stort antal anmärkningar, som säkerligen till största delen kunde ha avhjälpats, om en kriminolog eller straffrättsjurist fått tillfälle att granska manuskriptet före publiceringen. Detta kan måhända ske i en kommande tredje upplaga. På grund av bristande kvalifikationer har jag ej kunnat företaga en lika ingående granskning beträffande de kriminalstatistiska delarna av artikeln. Jag hoppas emellertid, att det anförda icke skall undanskymma artikelns förtjänster i övrigt med hänsyn till det betydande arbete som måste ha nedlagts därpå och sammanställningen av sociologiska och juridiska synpunkter samt möjligheten att kombinera däri anförda synpunkter med innehållet i övriga artiklar i den omfattande samlingsvlymen. Jag förutsätter att verket som helhet blir föremål för recension av en specialist på hela området.

Klas Lithner

²¹⁾ Se *Lithner*, Misstanke om gäldenärsbrott vid fattigkonkurs. *Företagsekonomi* 1968: 268—269.